

PROJEKT I UZASADNIENIE SKOROWIDZÓW DO WYDAWNICTW ETNOGRAFICZNYCH AKADEMII UMIĘTNOŚCI.

TREŚĆ: 1. Analiza układów stosowanych w skorowidzach do prac z etnografii i etnologii str. 1. — 2. Analiza materiału zawartego w 36 tomach wydanych przez Komisję Antropologiczną Ak. Um. w Krakowie str. 12. — 3. Wnioski, dotyczące układu projektowanego „Przeglądu treści“ str. 13.

I. Analiza układów stosowanych w skorowidzach do prac z etnografii i etnologii.

Praktyczne znaczenie skorowidzów do czasopism etnograficznych było u nas oddawna oceniane należycie. W roku 1904 Erazm Majewski, dając „Systematyczny przegląd treści Wisły“ z lat 1899—1904, nawołuje współpracowników zbieraczy do uprzedniego zaznajamiania się z treścią materiałów, ogłaszanych w czasopismach polskich, dla uniknięcia niepotrzebnej straty czasu, przez powtarzanie rzeczy powszechnie już znanych. W roku 1906 Mieczysław Treter we wstępie do „Przeglądu treści dziesięciu roczników czasopisma etnograficznego p. t. Lud“ również zaznacza, że pracę podjął dla ułatwienia badaczom etnografii zorientowania się wśród ogromnego materiału, nagromadzonego w „Ludzie“ przez lat dziesięć, oraz by zapobiec możliwości ponownych przedruków.

Podobne myśli wyraża Fr. Gawełek we wstępie do swojej Bibliografii Ludoznawstwa Polskiego, wyd. w 1914 r.

Do rzędu pism, nie posiadających skorowidza należą roczniki Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. Wydawnictwo zmieniło parokrotnie tytuł. Od r. 1877 do r. 1895 wyszło 18 tomów p. t. „Zbiór wiadomości do antropologii krajowej“ od r. 1895 do 1919 — 14 tomów p. t. „Ma-

terjały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne, od 1920—1925 4 tomy p. t. „Prace i materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne“.

Utworzenie samodzielnej Komisji Etnograficznej i wynikająca stąd ponowna zmiana tytułu wydawnictwa, które od 1927 r. nosi nazwę „Prace Komisji Etnograficznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie“ pozwala wyżej wspomniane 36 tomów traktować jako pewną całość, wymagającą opatrzenia jej skorowidzem.

Analiza skorowidzów umieszczanych przy wydawnictwach z dziedziny etnografii pozwoli nam zorientować się, jakie wymagania można stawiać w podobnych wypadkach i jakie wyniki dają się przy tem osiągnąć.

Na załączonej tablicy I-ej podane jest zestawienie układu skorowidzów. Cztery z nich (N. 1—4) ułożone są metodą systematyczną; podana treść jest zgrupowana w działach odpowiadających rozwojowi pojęć. Inne skorowidze mają układ przedmiotowy, szeregują zagadnienia w porządku alfabetycznym (N. 6—12). Z czterech podanych skorowidzów w układzie systematycznym, 3 przypadają na Polskę, czwarty jest pochodzenia amerykańskiego.

Rozpoczynając analizę od skorowidzów wydawnictw polskich, na pierwszym miejscu postawimy Systematyczny przegląd treści „Wisły“ z lat 1899—1904 Erazma Majewskiego.

Systematyczny przegląd treści ma wykazać: „w jakim kierunku płynęła najsilniejsza fala pracy, w jakim zaś powinna być wzmocniona“. Od wyniku tego przeglądu redaktor E. Majewski uzależnia plany pracy na przyszłość.

Cel odbił się na układzie skorowidza. Cały sześćioletni dorobek dzieli Majewski według poszczególnych nauk, specjalną uwagę poświęca etnografii i folklorowi, dziedzinie najobficiej zasilanej. Tu chodzi mu przede wszystkim o ujęcie charakteru prac. Wydziela więc prace, zmierzające do zbierania i porządkowania materiałów ludoznawczych, oddzielnie podaje opracowania. Materiały surowe dzieli na 2 grupy. Pierwsza obejmuje materiały etnograficzne ogólne i o treści mieszanej, druga — materiały szczegółowe, skupione w grupach, uwzględniających główne zagadnienia etnografii. Taki układ jest powodem, że jedne i te same zagadnienia spotykają się w rozmaitych działach.

Np. w dziale: „Prace zmierzające do zbierania i porządkowania materiałów ludoznawczych“ znajdujemy odezwę w sprawie ubiorów ludu polskiego. W dziale: Opracowania metodyczne materiałów Malewskiego B. Próba charakterystyki ubiorów ludu polskiego, w dziale „Materiały szczegółowe“ jest poddział specjalny, grupujący materiały, dotyczące ubioru i poddział „zdobnictwo“, gdzie widzimy szereg prac, omawiających hafty ludowe w zastosowaniu do ubioru. Dział: „Materiały ogólne“ zawiera też dużo wiadomości, dotyczących ubioru, niewyszczególnionych jednak zupełnie z ogólnej masy.

W dziale D „Miscellanea“ umieszcza autor wszystkie prace, co do których nasuwają mu się wątpliwości raczej co do formy niż co do treści. Np. Sprawozdania ze zjazdów Antropologów, „Matlakowski z letniej wycieczki do Bieniszewa“ i t. p. Majewski nie używa zupełnie odsyłaczy, utrudnia to niesłychanie wyszukiwanie poszczególnych zagadnień.

„Przegląd treści“ 10 roczników „Ludu“, czasopisma, wychodzącego we Lwowie, opracowany został przez M. Tretera w roku 1906 (tab. I N. 2). W pracy swojej Treter wzoruje się na Systematycznym Przeglądzie treści Wisły E. Majewskiego.

W „Spisie rozpraw, materiałów i przyczynków według treści“ widzimy działy, odpowiadające poszczególnym naukom.

W dziale C Ludoznawstwo (Folklor) Treter daje, podobnie jak Majewski, poddziały szczegółowe.

Charakter prac Treter rozróżnia tylko zapomocą znaków specjalnych. R — oznacza rozprawy i dłuższe opracowania.

m — materiały bez opracowań krytycznych.

n — drobne notatki i przyczynki.

Zdając sobie sprawę, że taki podział nie zawsze może być zupełnie ścisły, autor w każdym dziale daje odsyłacze uzupełniające.

Dział D Varia zawiera poddziały: Polemika, Wspomnienia pośmiertne, Biblijografia i Sprawy Towarzystwa, materiał niezawsze nadający się do umieszczenia w działach specjalnych o treści ściśle związanej z istnieniem czasopisma.

Franciszek Gawełek w Biblijografii Ludoznawstwa Polskiego (tab. I N. 3) odmienne ma zadania, inną więc nieco formę przybiera jego praca. Zakres jej jest dużo szerszy: chodzi o możliwe ścisłe ujęcie całego dorobku nauki polskiej na polu ludoznaw-

stwa. Ma do czynienia z bardziej obszernym, przeważnie etnograficznym materiałem.

Daje „Spis przedmiotów ogólnych“, rozpadający się na poszczególne działy. W pierwszych dwu działach znajdujemy materiał, mający związek z geografją, antropologją i statystyką, w działach od III do XIII włącznie zagadnienia ściśle etnograficzne. W dziale XIII „Literatura ludoznawcza“ Gawełek skupia opracowania metodyczne, rozbiory, kwestjonariusze, odezwy i przekłady, jak również w dziale XV „Ogólne“ materiały etnograficzne mieszane, bez wyszczególnienia treści.

Gawełek zdaje sobie sprawę, że niezawsze dokładnie może być przeprowadzony podział według treści, co daje więc dla ułatwienia orjentacji oddzielnie: „Indeks rzeczy“ (szczegółowe zagadnienia). Znajdujemy tam zagadnienia, których odszukanie w działach specjalnych nastęrcza pewne trudności: Np. Archeologia, numizmatyka, fotografia. „Indeks rzeczy“ zastępuje odsyłacze, nie grupuje jednak materiału, dotyczącego poszczególnych zagadnień. Np: pod wyrazem „garncarstwo“ w „Indeksie“ wskazana jest tylko jedna praca Kietlicza: „Przyczynek do terminologii garncarskiej“, figurująca w dziale „język“ gdy reszta prac z tej dziedziny jest zgrupowana w poddziale „p:zemysł“ działu V „Charakterystyka zajęć i gospodarstwa“. To samo powtarza się przy wyrazie „tkactwo“.

Odsyłacze spotykamy b. rzadko. W dziale XI: „Wierzenia przesady, praktyki“ w poddziale 3 „Istoty nadprzyrodzone“ (boginki, rusalki, topielce, upiory, duchy i t. p.) widzimy odsyłacz: Zob. Indeks rzeczy „djabeł“ jednocześnie spotykamy jednak w „Indeksie“ wyszczególnione nazwy: „Chowaniec“, „Farmazon“, „Płanetnik“, mające bezpośredni związek z grupą istot nadprzyrodzonych, do których jednak odsyłaczy nie znajdujemy.

Gawełek umieszcza nazwy miejscowości w „Indeksie rzeczy“ obok zagadnień szczegółowych. Treter daje oddzielny wykaz miejscowości. Wszystkie trzy prace posiadają alfabetyczny wykaz autorów. Systematyzując materiał według treści, autorowie opierali się wyłącznie na tytułach prac.

Metodę systematyczną stosuje również Kraeber w skorowidzach do dzieła Handbook of the Indians of California. Washington 1925 (Tab. I N. 4). Autor daje na pierwszym miejscu bibliografję, dotyczącą przedmiotu, przyczem wykaz alfabetyczny

autorów, zatytułowany „Bibliography“ jest uzupełniony skorowidzem w układzie systematycznym: „Classification of titles by Subject“. Skorowidz właściwy do treści dzieła, noszący tytuł: Classified Subject index jest również podany w układzie systematycznym. Ostatni skorowidz „General-index“ zawiera wykaz nazw plemion i miejscowości w układzie alfabetycznym. Książka ma dać wyczerpujące wiadomości o kulturze Indian kalifornijskich. Systematyczny układ skorowidza pozwala odrazu stwierdzić, że wszystkie zjawiska życia są uwzględnione w pracy Kraebersa.

Tablice analityczne, opracowywane w formie kwestjonariuszów, są wielką pomocą przy badaniach etnograficznych. Louis Marin, przewodniczący T-wa Société d'Ethnographie de Paris, w pracy swej „Questionnaire d'Ethnographie“ podkreśla ich doniosłe znaczenie. Uważa on, że dzięki tablicom analitycznym praca może być szybką, ścisłą i dokładną. Kwestjonariusz ułatwia zadanie, pomaga w doszukiwaniu się przyczyn i skutków, oraz pozwala ująć całość badanej kultury.

Układ systematyczny jednak nie jest pozbawiony pewnych niedogodności. Zestawienie rozpatrywanych prac o układzie systematycznym z drobiazgowo opracowanym kwestjonariuszem Marin'a, wykazuje, że trudne byłoby uzgodnienie poglądów, czy też wysnucie jakiegoś systemu jednolitego z prac powyższych. Kwestjonariusz uczonego francuskiego dzieli wszystkie zjawiska na 3 grupy, obejmujące: życie materialne, życie umysłowe, oraz życie społeczne. Amerykanin Kraeber w swoim indeksie rozpatruje życie w stosunku do kultury w trzech jej przejawach; jako kulturę techniczną, kulturę społeczną, estetyczną i umysłową, oraz kulturę religijną. W grupie I Życie materialne u Marin'a znajdujemy poddział „zwyczaje przy pracy“, powstające najczęściej na gruncie współżycia ludzkiego lub wierzeń religijnych.

W grupie „kultura religijna“ u Kraebersa spotykamy zagadnienia, które Marin umieścił w grupie „Życie umysłowe“.

Podobne różnice w ujmowaniu zjawisk dadzą się podkreślić również w innych punktach zestawionych skorowidzów.

Polscy autorowie grupują posiadany materiał w działach odpowiadających zagadnieniom Etnografii, bez tworzenia jednak syntezy filozoficznej. Daje się to odrazu zauważyć przy zestawieniu wzorów cudzoziemskich z najobszerniejszą Bibliografią

Ludoznawstwa Polskiego Gawełka, (tab. II N. 3). Przy zestawieniu skorowidzów polskich (tab. II N. 3—5) można stwierdzić pewne podobieństwo w układzie. Jest to naturalny wynik warunków pracy polskich uczonych.

Skupieni w Krakowie koło Akademji Umiejętności, w Warszawie koło „Wisły“ i we Lwowie koło „Ludu“ polscy uczeni całą uwagę i wysiłek kierowali głównie na zbieranie materiałów. Aby umożliwić jak najściślejsze ujęcie całokształtu kultury rodzimej, drukują odpowiednie wskazówki i kwestjonariusze. Akademia Umiejętności wydaje wskazówki p. t. „Instrukcja do badania właściwości ludowych, jako wskazówka ku pomocy w poszukiwaniach przedsięwziętych przez sekcję etnologiczną akademicką komisji antropologicznej Kraków 1874“. Roman Zawiliński opracowuje w 1886 wskazówki do zbierania właściwości ludowych (Kraków 1886) w roku zaś 1894 z polecenia Komisji Antropologicznej Ak. Um. „Program badań Etnologicznych“ (Kraków 1894).

Z przedmów do rozpatrzonych prac Tretera i Gawełka dowiadujemy się, że te same kwestjonariusze dały podstawę do omawianych skorowidzów, przyczem i Treter i Gawełek wzorowali się na systematycznym przeglądzie „Wisły“ E. Majewskiego. Jednak pomimo podobieństwa i tu panuje pewna dowolność w segregowaniu materiału etnograficznego.

Jak widzimy, układ systematyczny zależy całkowicie od indywidualnych poglądów autora, co nietylko nie ułatwia sprawy, lecz ją raczej komplikuje. Przy posilkowaniu się skorowidzami o układzie systematycznym, trzeba przede wszystkim poznać gruntownie system każdego autora ujmujący zagadnienia w związkach myśli właściwych danemu autorowi. Czytelnikowi zawsze nasuwać się mogą wątpliwości co do miejsca, jakie dany autor w swoim układzie przeznaczył poszczególnym zagadnieniom. Wiele zagadnień można jednocześnie umieścić w rozmaitych grupach i rzeczą niemożliwą jest ściśle rozgraniczanie zjawisk życiowych. Sprawą pierwszorzędnej wagi byłoby jednak ujednostajnienie typu skorowidzów. Widzimy też usiłowania stworzenia powszechnego systemu bibliograficznego.

Najwięcej danych ku temu ma system dziesiętny Dévey'a.

Zastąpienie opisu cyfrą niezależnia system dziesiętny od języka i jest jedną z głównych cech, umożliwiających jego po-

wszechność. Jest on przytem prosty, logiczny i konsekwentny. Jest też giętki i plastyczny, dzięki wprowadzeniu podziałów wspólnych, pozwalających najściślej określić treść pracy pod względem metody ujęcia, czasu do którego się odnosi, stosunku do innych działów i t. p. Przyjęcie systemu dziesiętnego przez międzynarodowy Instytut Bibliograficzny w Brukseli daje do pewnego stopnia rękojmię jego rozwoju. Uchwała II Zjazdu Bibliofilów Polskich z dn. 3 . X., 1. i 2. XI. 1926 r., zmierza do jak najszerszej propagandy systemu dziesiętnego w Polsce. Etnografja i etnologja posiadały w nim dotąd miejsce nie odpowiadające ich dzisiejszemu stanowisku w całości kształcie wiedzy.

Umieszczenie etnografji i etnologji wraz z antropologją pod wspólnym znakiem klasyfikacyjnym 572, w dziale nauk przyrodniczych, było wynikiem poglądów do niedawna panujących w dziedzinie tych nauk. Zgrupowanie równoczesne w dziale nauk społecznych najistotniejszych zagadnień etnografji pod pojęciem ogólnem „folklore“ rozbijało logiczną jedność tej nauki. (Sam termin „folklore“ pochodzenia angielskiego, oznaczający „wiedzę ludu“ wywoływał w swoim czasie gorącą polemikę na łamach „Wisły“, ze względu na jego stosowanie). Przy dokonanej ostatnio przeróbce tablic klasyfikacyjnych, braki te częściowo zostały uwzględnione. Etnografja zajęła przynależne jej miejsce w dziale nauk społecznych, przyczem termin „folklore“, pojęciowo ściśle już związany z etnografją, nabrał obecnie znaczenia specjalnego. Ma on oznaczać tylko przeżytki kulturowe, w przeciwieństwie do pojęcia „hyghlores“, użytego dla porównania jako określenia najnowszych prądów myśli w każdej dziedzinie życia. Należy spodziewać się, że takie określenie folkloru wywoła również sprzeciwy wśród specjalistów etnografów.

W wydaniu przerobionem spotykamy wyjaśnienia, dotyczące użycia znaku stosunku: i łączności +. Usuwają one obawy przed niewystarczalnością symbolów, zawartych w działach, specjalnie przeznaczonych dla etnografji. Wychodząc z założenia, że wszystkie przejawy życia ludzkiego mogą dostarczać materiału dla badań etnografji, użycie symbolu 398 ze znakiem stosunku nada specjalne znaczenie każdemu symbolowi klasyfikacyjnemu, przystosowując go do wymagań etnografji. Szeregowanie takich symbolów odbywa się w porządku systemu dziesiętnego, przyjmując pod uwagę symbole dodane. System

dziesiątny nie jest jednak układem łatwym. Wymaga on dokładnego obznajomienia się z całością i wprawy. Dotąd nie znalazł on zastosowania w dziedzinie etnografji. To też użycie systemu dziesiątnego przy opracowaniu skorowidza do wydawnictw etnograficznych miałyby raczej charakter propagandowy, racjonalne byłoby zaś o tyle, o ile nie pozostałoby wysiłkiem odosobnionym. Układ dziesiątny może być zastosowany i w bibliografji i w katalogach bibliotecznych. Nie można tego jednak powiedzieć o wszystkich układach systematycznych.

Biblioteka Kongresu w Waszyngtonie posługuje się w swoich katalogach własnym układem systematycznym. Tablice klasyfikacyjne w działach GR „folklore“; GT „zwyczaje i obyczaje“, uzupełniających dział G „geografja, antropologja, sporty i gry“ zostały wykończone przez Dr. Churchill w 1915 r. (Classification GR Folk-lore GT Manners and customs. Completing Class G geography, anthropology, sports and games. Library of Congress. Washington 1915). W dziale „folklor“ widzimy poddziały zatytułowane: Wydawnictwa periodyczne, Stowarzyszenia; Kongresy; Zbiory; Zebrane prace dwu lub więcej autorów; Zebrane prace poszczególnych autorów; Zbiory opowiadań ludowych; Dzieła ogólne wczesne do 1800 r., późniejsze od 1800 r. Historia: ogólna, starożytna, średniowieczna i nowożytna. Różne rasy. Różne kraje i t. d. W ostatnim poddziale „folklor w stosunku do poszczególnych przedmiotów“ są zgrupowane zagadnienia szczegółowe z dziedziny etnografji. W dziale „zwyczaje i obyczaje“ znowu widzimy przede wszystkim poddziały o treści ogólnej: Słowniki; Encyklopedje; Historia; Biografie; Teoria; Metoda; Dzieła ogólne i t. d. Zagadnienia szczegółowe jak: Domy i mieszkania; Ubiory i stroje i t. p. są podane z wyszczególnieniem krajów w obrębie wszystkich części świata. W związku z każdym zagadnieniem wskazane są również stulecia, epoki historyczne i klasy społeczne. Układ ten bardzo użyteczny przy posilkowaniu się księgozbiorem, jest jednak zbyt szczegółowy i skomplikowany, by mógł być zastosowany do projektowanego „Przeglądu treści“.

Z kolei przechodzimy do analizy skorowidzów o układzie przedmiotowym (tab. I N. 5—10).

Pod N. 5 i 6 figuruje skorowidz „Generalregister zur I—XX Band der Zeitschrift der Ethnologie“, opracowany przez

Rudolfa Virchowa do tomów I—XX oraz ciąg dalszy od XXI—XXXIV tomów przez A. Lisauera do niemieckiego czasopisma „Zeitschrift für Ethnologie“.

Pismo to, jako oficjalny organ berlińskiego T-wa, poświęconego antropologii, etnologii i prehistorji, oprócz prac z etnografji i etnologji, drukuje referaty i sprawozdania, wygłaszane na posiedzeniach T-wa. Stąd wynika, że oddzielnie podany jest wykaz autorów i prac, umieszczanych w czasopiśmie, oddzielnie wykaz referatów i treść referatów, prac i sprawozdań T-wa.

W pierwszym wypadku „Inhaltsverzeichnis“ ułożony jest alfabetycznie według wyrazów naczelných, wybranych z tytułów dzieł. Np. Bartels Max. Culturelle und Rassenunterschiede in Bezug auf die Wundkrankheiten t. XX 169. W „Inhaltsverzeichnis“ tytuł brzmi: „Wundkrankheiten, culturelle und Rassenunterschiede“.

„Sachregister“ w drugim wykazie daje alfabetycznie ułożone zagadnienia, przyczem wyrazy naczelne są czerpane z treści dzieł.

W „Inhaltsverzeichnis“ zarówno jak w „Sachregister“ widzimy nazwy miejscowości, przy nazwach krajów odsyłacze uzupełniające np. Polen s: Bilcz, Czekanow, Niewiadoma.

Zagadnienia zgrupowane pod wyrazami Ethnographie i Ethnologie skupiają cały materiał z tej dziedziny.

Rudolf Virchow, autor „Generalregister zu Band I—XX der Zeitschrift der Ethnologie“ we wstępie podkreśla trudności, które nasuwały się przy dobieraniu wyrazów naczelných, przy których należało grupować materiał, rozrzucony w licznych pracach i sprawozdaniach T-wa. Wysuwały się przytem najrozmaitsze potrzeby: podawanie miejscowości, ze względu na ułatwienie dalszych badań na danym terenie, wyodrębnienie ważniejszych zagadnień, związanych z historją kultury jako to: ceramika, obrabianie metali, wiek żelazny, zwyczaje pogrzebowe i t. p. Sachregister opracowany jest bardzo szczegółowo.

Kulikowski w skorowidzu swoim daje: 1) Skorowidz nazwisk autorów, 2) Skorowidz przedmiotów, 3) Skorowidz Bibliograficzny, (Kulikowskij G. I. Ukazatel k Etnograficzeskomu Obzreniju Kniga XII—XXXI 1893—1896 Moskwa 1898. Tab. I N 7). Autor przy wyborze wyrazów naczelných w skorowidzu przedmiotowym opiera się na treści dzieł.

Widzimy tam nazwy miejscowości; przy zagadnieniach szczegółowych wykazane są również miejscowości np. Przemysł domowy XXIII 204, XXV 175 (Wołogodska g.) XXVIII 164 (Ołoniecka gub.) i t. p.

Odsyłacze spotykają się bardzo rzadko. Np.: „Warkocz dziewiczy“ obacz „włosy“ i t. p. Odsyłaczy uzupełniających nie spotykamy zupełnie.

Te same zagadnienia powtarzają się parokrotnie, przy różnych wyrazach naczelnych.

Miejsce 8 na tablicy I-ej zajmuje Skorowidz do Wykładów z Etnografii Charuzina, opracowany przez Wierę i Aleksieja Charuzinych.

(Charuzin Nikołaj. Etnografija. Lekcji czytannija w Imperatorskom Moskowskom Uniwersitetie. Izdanie posmiertnoje Pietierburg T. I. № 8. Alfawitnyj ukazatel. S. Pietierburg 1905 T. I. N. 8).

Zarówno w tomie I-szym, wydanym w 1901 roku pod redakcją Wiery i Aleksieja Charuzina, jak i w tomie II-im, wydanym w 1905 r. pod redakcją Wiery Charuzinej, skorowidze zawierają ugrupowane alfabetycznie nazwiska autorów, na których powołuje się Charuzin w wykładach, nazwy miejscowości, przy których zebrane są zagadnienia lokalne i odsyłacze uzupełniające, oraz zagadnienia skupione koło wyrazu naczelnego pojęciowo je wiążącego.

W skorowidzu „Table générale des matières“ do francuskiego czasopisma „L'Anthropologie (L'Anthropologie. Matériaux pour l'histoire de l'homme. Table générale des matières I—XX Paris 1909 Tab. I. N. 9“) widzimy dwa wykazy: „Table des auteurs“ i „Table des matières“. Ostatni zawiera zagadnienia szczegółowe oraz nazwy ludów i miejscowości, przyczem wyrazy naczelne są wybrane z treści dzieł. Specjalna uwaga jest zwrócona na zachowanie stałego porządku, przy wymienianiu nazw miejscowości. Na czele zawsze umieszczona jest Francja, następnie inne kraje Europy. Za niemi Azja, Ameryka Północna, Południowa, Oceanja z Indonezją na czele. Dopiero w obrębie poszczególnych krajów, zachowany jest porządek alfabetyczny. Dla odróżnienia nazw przedmiotów, nazw ludów i nazw miejscowości użyte są rozmaite typy czcionek. Odsyłacze spotykamy bardzo rzadko: „Epoque néolitique voy. Néolitique“. „Fibules-vo. Bronze et Fer“.

Przy nazwach miejscowości widzimy zgrupowane wszystkie zagadnienia lokalne.

J. G. Frazer do 12 tomowego dzieła „The Golden Bough“ London 1911—1915 daje skórowidze przedmiotowe (Tab. I N. 10. tłum. francuskie Le Rameau d'or Paris 1924).

W jednym wykazie zatytułowanym „Index alphabetique“, widzimy tam nazwy osób, miejscowości i zagadnienia szczegółowe.

Koło nazw miejscowości Frazer skupia zagadnienia, mające znaczenie lokalne, odsyłacze spotykamy b. rzadko.

Np. *Mystères d'Eleusis-voir Eleusis.*

Te same zagadnienia powtarzają się w rozmaitych ugrupowaniach. Przy jednym słowie, występującem jako wyraz naczelny (*Schlagwort*, mot d'ordre) skupione są rozmaite zagadnienia, pojęciowo związane ze sobą. Nie widzimy tu sztucznego szeregowania zjawisk, jak ma to miejsce w układzie systematycznym, dają się jednak uwidocznić naturalne związki myślowe. Wysuwają się też zagadnienia, wkraczające w najrozmaitsze dziedziny życia. Badanie poszczególnych zagadnień wymaga często skrupulatnego wydzielenia ich z rozmaitych całości.

Np. „Sang“-krew. Związek sympatyczny między osobą ranną i krwią jej wylaną, 41 — ludzką w ceremonjach sprowadzających deszcz, 61 — jako środek sprowadzający stan natchniony, 89 — wylana na drzewo, w domu, 109—110 — wylana na osoby jako środek oczyszczający, 207 — tabu, 213—16 — królewska, zakaz wylewania jej na ziemię, 214 — odraza przy wylewaniu krwi, 215 — krew otrzymana z ciała rodziców, 216 — kapłani-fetyszerzy mają prawo pić krew, 223 — rozgrzeszenie otrzymane przy wylaniu krwi, 337 — krew wylana na ziarno i pole, 410, 412 — i t. d... krew... pobratymstwo, 106 — umowa krwi, 100. Krew występuje tu w rozmaitych zagadnieniach; zestawienie rzuca światło na wierzenia związane z krwią, tłumacząc jej znaczenie w obrzędach, życiu indywidualnem i społecznem człowieka.

Podręcznik Hodge Webb *Frederick Handbook of American Indians north of Mexico* (Smithsonian Institution) Washington 1912 (Tab. I N. 11) opracowany jest jako encyklopedia. Z łatwością można tam wyszukać najbardziej szczegółowe zagadnienia. Po każdym zagadnieniu podaje autor biblijografię, dotyczącą przedmiotu. Jest to wydawnictwo „Smithsonian Institution“. Inne wydawnictwa tegoż instytutu „Publications of the

Bureau of American Ethnology“ jak „Annual Reports“, (tab. I N. 12) wychodzące stale od 1881 w Waszyngtonie, opatrzone są przeważnie skorowidzami o układzie słownikowym.

Wykaz „Index“ zawiera nazwy osób, ludów, miejscowości i przedmiotów. Zastosowanie tego układu ułatwia bardzo drobiazgowo ujęcie treści niejednolitego materiału, rozrzuconego w sprawozdaniach.

Przeprowadzona analiza wykazuje, że układ skorowidzów jest zawsze uzależniony od materiału, niemniejsze znaczenie w każdym poszczególnym wypadku mają cel i zadanie, jakie stawia sobie autor przystępując do pracy.

Układ alfabetyczny spotykamy wyłącznie niemal w skorowidzach dodatkowych, dających nazwiska osób lub nazwy miejscowości.

Układ systematyczny (naukowo-fachowy) występuje w tych wypadkach, gdy chodzi o ujęcie treści z punktu widzenia badacza, natomiast bierze górę system przedmiotowy, gdy chodzi o względy praktyczne, w pierwszym rzędzie o ułatwienie pracy czytelnikowi.

Specjalną wartość nadają układowi przedmiotowemu odsyłacze. Umiejętne tworzenie odsyłaczy zbliża układ przedmiotowy do systematycznego, skorowidz nie ztraca przytem cennej zalety, jaką jest alfabetyczny porządek, ułatwiający wyszukiwanie zagadnień.

II. Analiza materiału zawartego w 36 tomach komisji antropologicznej Akademji Umiejętności.

Przejdźmy teraz do rozpatrzenia materiału etnograficznego, zawartego w 36 rocznikach komisji antropologicznej Ak. Um.

Z 153 prac 90 autorów, drukowanych w okresie lat 1877—1925 mamy:

38% — prace zawierające materiały ogólne, wymagające bardzo szczegółowego rozróżnienia (58 tytułów).

20% — prace z literatury ludowej, w skład których wchodzi najrozmaitsze przejawy twórczości ludu, zaczynając od opowieści, bajek i t. p., kończąc na drobnych zagadkach, aforyzmach i t. p. (30 tytułów).

12% — prace zawierające pieśni ludowe o najrozmaitszej treści, wymagającej skrupulatnego rozróżnienia, (pieśni obrzędowe, obyczajowe i t. p.) (19 tytułów).

10⁰/₀ — prace dotyczące obrzędów rodzinnych ludu polskiego (15 tytułów).

10⁰/₀ — prace dotyczące wierzeń, wymagających również szczegółowego rozpatrzenia (15 tytułów).

5⁰/₀ — prace dotyczące mowy (8 tytułów).

0·7⁰/₀ — praca dotycząca pisma (1 tytuł).

3⁰/₀ — prace dotyczące obrzędów doroczych, o bogatej i różnorodnej treści (5 tytułów).

1·3⁰/₀ — prace dotyczące stosunków społecznych (2 tytuły).

Większa część prac, to materiały ogólne, monografie poszczególnych miejscowości, lub charakterystyki grup ludnościowych, zamieszkujących Polskę, lub z nią sąsiadujących. Zawierają one materiał bardzo bogaty i rozmaity.

Od układu skorowidza zależeć będzie jego użyteczność.

III. Wnioski dotyczące układu projektowanego „Przeglądu treści“.

Układ powinien być przede wszystkim przejrzysty, prosty, by nawet dla czytelników, nie posiadających fachowego przygotowania, mógł być zrozumiały. Ten punkt widzenia usuwa możliwość zastosowania układu systematycznego.

Układem łatwym w użyciu, umożliwiającym równocześnie najbardziej szczegółowe ujęcie treści, jest układ słownikowy-krzyżowy (Cross-reference, Kreuzanordnung, Mischanordnung). Pozwala on szeregować w porządku alfabetycznym nazwiska osób, nazwy miejscowości i rzeczy, wszystko co dotyczy autora: nazwisko, tytuły jego dzieł, nazwiska krytyków i t. p. Treść daje się ująć szczegółowo przez umiejętne dobranie wyrazów naczelných. Tworzenie grup zbiorowych i posilkowanie się odsyłaczami daje możność ujęcia rozmaitych związków myślowych.

Istnieją jednak pewne trudności w zastosowaniu go do przeglądu treści czasopisma, mianowicie gdy chodzi o wyodrębnienie z całej masy pewnych zagadnień zasadniczych.

W rozpatrzonych przeglądach treści i skorowidzach, opracowanych do czasopism, rozmaite wykazy dodatkowe tłumaczą zamiary autorów i uzupełniają właściwe zadanie skorowidza.

W stosunku do Komisji antropologicznej Akademii Umiejętności specjalne zadanie polegałoby na wyodrębnieniu materiałów, dotyczących działalności tej instytucji w dziedzinie etnografii i etnologji, jak również grupy etnografów i etnologów, skupionych przy niej.

Wykaz treści 36 roczników w porządku chronologicznym według tomów da nam rzut oka na drogę rozwojową działalności naukowej i wydawniczej instytucji w zakresie etnografii i etnologji.

Wykaz alfabetyczny autorów z podaniem prac drukowanych w wydawnictwach Komisji antropologicznej podsumuje wysiłek naukowy wspólny, jak niemniej indywidualny.

W skorowidzach rozpatrzonych widzimy przeważnie wykazy miejscowości, podane wspólnie z innymi zagadnieniami. Jest to bezwzględnie najłatwiejszy sposób wyszukania poszczególnych nazw, zastosowanie jednak tego w danym wypadku nie będzie wystarczające.

Jednem z wymagań specjalnych w stosunku do materiałów zawartych w wydawnictwach Komisji Antropologicznej, będzie również zestawienie ich według terenów zbadanych. Temu odpowie wykaz miejscowości, sporządzony według województw i powiatów.

Za układem przedmiotowym dla głównego skorowidza przemawiają przede wszystkim względy praktyczne.

Niezbędnym warunkiem powinno stać się przy tem jak najszersze posługiwanie się odsyłaczami. Stosunek procentowy liczby odsyłaczy do ogólnej liczby pozycji bibliograficznych stanowić może miarę wartości naukowej i praktycznej bibliografji. Uwzględnianie zagadnień ogólnych, grupowanie zagadnień szczegółowych i odsyłacze uzupełniające dadzą możność systematyzowania pojęć.

Rozpatrzmy parę przykładów:

Wyraz naczelny „kalendarz“ miałby szereg odsyłaczy do świąt dorocznych, wyszczególnionych przy odpowiednich wyrazach naczelnych, obacz: Adwent, Boże Narodzenie, Nowy Rok, Trzech Króli, Wielkanoc i t. p. Świętych Pańskich, podanych przy wyrazie naczelnym Święci, oraz do różnych nazw obrzędowych: sad, gwiazda, szopka, turoń, koza, gaik, maik, marzanka, śmigust i t. p.

Przy wyrazie naczelnym „Lecznictwo“, występującym jako zagadnienie ogólne, mielibyśmy odsyłacze do wyrazów występujących jako zagadnienia szczegółowe obacz: modlitwy, rośliny lecznicze, zamawiania, zażegnania, zielnik czarodziejski i t. p. Obrzędy rodzinne obacz: chrzest, wesele, pogrzeb i t. p.

Odsyłacze są potrzebne również dla ominięcia trudności, nasuwających się przy różnorodnych nazwach lokalnych. Jeden i ten sam zwyczaj nosi nazwę dożynek, wieńca, wieńcowin, pępka, w zależności od okolicy, w której występuje. Wynikają też trudności przy grupowaniu zagadnień jednakowych, występujących pod różnemi nazwami: wierzenia, przesady, zabobony, niezupełnie ściśle rozgraniczonymi pojęciowo. Użycie odsyłaczy pozwoli opanować te trudności.

W myśl wywodów powyższych na całość projektowanego „Przeglądu treści“ złożyłoby się kilka skorowidzów.

- 1) Wykaz treści według tomów w porządku chronologicznym.
- 2) Skorowidz alfabetyczny autorów i ich dzieł.
- 3) Skorowidz miejscowości.
- 4) Skorowidz przedmiotowy.

Wykaz i skorowidze powinny być poprzedzone wskazówkami co do skrótów i t. p. uwagami informacyjnymi, w końcu powinien być umieszczony spis treści.

Bibliografia.

Prace ogólne.

Godet Marcel Index bibliographicus. International Catalogue of sources of current bibliographical information. Geneva 1925.

Hahn Wiktor. Bibliografia bibliografii polskiej. Lwów 1921.

Muszkowski Jan Przegląd bibliografii polskiej 1900—1918. Warszawa 1919.

Schneider Georg. Handbuch der Bibliographie. Leipzig 1924.

Vrtel-Wierczyński Stefan. Bibliografia, jej istota, przedmiot i początki. Lwów 1923.

Prace szczegółowe.

Bornsteinowa Jadwiga. Zasady klasyfikacji dziesiątej. Warszawa 1925.

Borowy Waław. Prolegomena do wszelkiej przyszłej instrukcji katalogowej. Warszawa 1926.

Classification. GR Folklore. GT Manners and customs. Completing class G. Geography, anthropology, sport and games. Library of Congress Washington 1915.

Cutter L. A. Two-Figure Author table. Biblioteka „Studjum“.

Grycz J. Porównanie polskich przepisów katalogowania. Kraków 1926.

Handbook of Card distribution. Library of Congress Card Division. Washington 1925.

Kotula Rudolf Instrukcja o katalogach alfabetycznych bibliotek naukowych. Lwów 1924.

Manuel du répertoire bibliographique universel international de bibliographie. Bruxelles 1907. oraz nowe wydanie 1927. Odbitki otrzymane przed wyjściem tomu (str. 271—275).

Przepisy katalogowania alfabetycznego w bibliotekach polskich. Projekt. Warszawa 1923.

Sayers, Berwick W. C. A manual of classification for Libraries of bibliographers. London 1926.

R É S U M É.

Ce travail a pour but, de motiver le projet d'une table des matières, des publications de la Section Anthropologique de l'Académie de Cracovie. On a analysé dans ce but 12 index des plus importantes publications ethnographiques.

La I table permet de s'orienter dans les moyens techniques et dans les résultats des travaux.

La II table nous présente les différences qui existent entre la disposition systématique-philosophique, et la disposition scientifique-spécialiste. Elle fait voir en outre, certaines difficultés qu'on rencontre, en se servant des index à disposition systématique.

On a attribué une place à part au système décimal de Devey, à cause de ses tendances à l'universalité.

Tout en soulignant les qualités incontestables du système décimal, on arrive à la conviction, que son emploi dans l'ethnographie présente certaines difficultés. L'analyse des index de matières fait ressortir les qualités notoires de ce système. Nous n'y voyons pas la coordination artificielle des phénomènes, les relations naturelles de la pensée peuvent être mises en valeur.

Les renvois donnent au système de la disposition matérielle une valeur spéciale.

Un arrangement habile des renvois rapproche la disposition systématique, sans faire perdre pour cela à l'index la qualité précieuse de l'ordre alphabétique, qualité qui facilite la recherche de problèmes.

Après avoir passé en revue les matériaux ethnographiques contenus dans les 36 annuaires de la Section anthropologique de l'Académie de Cracovie, et après avoir discuté les questions fondamentales, et leur élaboration technique, notre travail présente le projet d'une table des matières, qui serait composée de plusieurs index réunis. À savoir:

- 1) L'index des matières d'après les différents volumes, en ordre chronologique.
- 2) L'index alphabétique des auteurs et de leur oeuvres.
- 3) L'index des localités.
- 4) La Table des matières.

TABLICA II. ZESTAWIENIE SKOROWIDZÓW O UKŁADZIE SYSTEMATYCZNYM.

1	2	3	4	5
<p>Louis Marin Questionnaire d'Ethnographie</p>	<p>Kraeber, A. L. Handbook of the Indians of California Classified Subject index</p>	<p>Gawelek F. Bibliografja ludoznawstwa polskiego Spis przedmiotów ogólnych</p>	<p>Majewski Erazm. Systematyczny przegląd treści Wisły. Materiały szczegółowe.</p>	<p>Treter M. Przegląd treści dziesięciu roczników czasop. etnogr. p. t. Lud. C. Ludoznawstwo *).</p>
<p>I. Vie matérielle. 1. Besoins: alimentation, soins personnels, vêtement, habitation, mobilier et outillage. 2. Coutumes de travail matériel: agricoles, industrielles et commerciales. 3. Distributions des éléments matériels dans l'espace et dans le temps.</p> <p>II. Vie mentale. 1. Instruments de connaissance: langage, écriture. 2. Connaissances speculatives. Connaissances concrètes. Connaissances scientifiques 3. Connaissances pratiques: arts de la matière inanimée, arts de la vie, arts liberaux, arts sociaux. 4. Conceptions philosophiques ou religieuses. Croyances et rites particuliers au monde visible, monde surnaturel. Cultes et faits religieux.</p> <p>III. Vie sociale. 1. Faits sociaux. D'ordre matériel. D'ordre mental. A base matérielle 2. Éléments sociaux: éléments permanents, éléments contingents, éléments individuels 3. Sociétés: a) sociétés d'origine ou d'histoire commune: famille, sociétés nationales. b) sociétés fondées sur les relations personnels, relations de civilité, sociétés électives. c) sociétés déterminées par leur but: sociétés professionnelles, sociétés civiles.</p>	<p>I. A. Tangible culture. 1) Body and dress. 2) Subsistence. 3) Transportation 4) Weapons. 5) Tools. 6) Fire. 7) Textiles. 8) Receptacles. 9) Tabacco. 10) Domestic animals. 11) Musical instruments. 12) Money.</p> <p>II. B. Social, aesthetic, intellectual culture. 1) Population. 2) Political status 3) Society. 4) Kinship and marriage. 5) The cycle of life. 6) Play. 7) War 8) Contacts and relation 9) Aesthetics. 10) Knowledge</p> <p>III. C. Religions culture. Shamanism Customary observances. Cults and rituals. Beliefs. Mythology. Divinities.</p>	<p>1. A. Opis wsi, miasteczek i okolic pod względem geogr., topogr. i klim. B. Przewodniki Krajoznawstwo. 2 Człowiek: wzrost, barwa oczu, włosów, ogólny ustrój ciała, statystyka, charakterystyka. Typy i obrazy. 3. Język: właściwości mowy, próby języka, przezwiska, imiona, etymologia, słowniki. 4 Życie ludu zewnętrzne: 1) odzież, 2) ogólny widok wsi, zagrody, 3) Chata, zob Budownictwo wiejskie, 4) Pokarmy i napoje, 5) Noszenie zarostu, 6) Oświetlenie, 7) Palenie tytoniu, używanie tabaki, 8) Hygiena, lecznictwo, choroby. 5) Charakterystyka zajęć i gospodarstwa: 1) Gospodarstwo, narzędzia gospodarskie. 2) Chów bydła, drobiu 3) Przemysł domowy 4) Budownictwo. 5) Zmysł estetyczny. 6 Stosunki społeczne i rodzinne: 1) Życie wiejskie wogóle. 2) Życie według zajęć. 7. Życie religijne. 8. Zwyczaje, obyczaje i obrzędy. 9. Gry i zabawy dorosłych i dzieci. 10. Twórczość umysłowa: 1) Podania, legendy, opowiadania, baśnie, anegdoty. 2) Pieśni. 3) Listy. 4) Chłopi poeci. 5) Pismo obrazowe. 6) Zagadki. 7) Humor i żarty. 11. Wierzenia, przesady, praktyki: 1) Wierzenia ogólne (Mitologia i wróżby) 2) Czary, czarownice i t. p. 3) Istoty nadprzyrodzone. 12. Wiedza: 1) Pojęcia ludu o przyrodzie. 2) Liczenie czasu i t. p. 13) Monografie. 14. Literatura. 15) Ogólne materiały etnograficzne. Ogólna charakterystyka ludności pewnych okolic. 16. Ludoznawcy polscy.</p>	<p>1. Mowa, gwaroznawstwo. 2. Ubiór. 3. Mieszkanie, budownictwo, sprzęty. 4. Zatrudnienia. 5. Lecznictwo (medycyna i weter.) 6. Różne umiejętności i zatrudnienia, będące przeżytkiem dawnych czasów. 7. Zdobnictwo. 8. Zwyczaje, obyczaje i obrzędy. 9. Gry i zabawy. 10. Pojęcia, wierzenia i praktyki 11. Baśnie, podania, opowieści, drwinowanie. 12. Pieśni, utwory poetyckie. 13. Przysłowia, przypowieści, porównania. 14. Zagadki, łamigłówki, żarty</p>	<p>1. Teoria i metodyka, kwestjonariusze i odezwy. 5. Język (gwary, nazwy, styl). 6. Naśladowanie głosu ptaków i zwierząt. 3. Ubiory. 4. Budownictwo, sprzęty, zdobnictwo (pisanki). 12. Lecznictwo. 2. Zwyczaje, obyczaje, uroczystości, charakter. 7. Zaba y i gry. 11. Wierzenia, zabobony, wróżby. 9. Baśnie, opowiadania, legendy i podania. 10. Pieśni, utwory wierszowane, muzyka 8. Przysłowia, zagadki, żarty.</p>

*) W skorowidzu działy są umieszczone w porządku podanych liczb.